

## PĂTRUNDEREA STĂPÂNIRII MAGHIARE ÎN BANAT. CONTRIBUȚII LA APARIȚIA INSTITUȚIILOR DE TIP OCCIDENTAL

Zoltán Iusztin

**Rezumat.** Pornită pe la sfârșitul secolului IX, cucerirea regiunii dintre Mureșul Inferior și Dunăre se desfășoară de-a lungul a câtorva secole și are ca rezultat implantarea instituțiilor politico-administrative de tip apusean.

Formațiunile politice autohtone, aflate la un anumit nivel politic de dezvoltare, sunt oprite din propria evoluție în urma influențelor aduse de cuceritori. Obștilor sătești și cnezatelor li se suprapun comitatele și comiții de cetăți cu funcțiile administrative aferente. Întregul proces urmează o linie neuniformă. Ducatului lui Glad i se impune o vasalitate indefinită, dar pe de-altă parte autoritatea principelui Achtum ajunge să rivalizeze cu regatul Sfântului Ștefan. Din punct de vedere administrativ unele forme instituționale vor supraviețui și după acest moment. Procesul de pătrundere a maghiarilor între Mureș și Dunăre urmărește transformările și evoluțiile propriilor forme statale. Datorită acestui aspect pătrunderea stăpânirii maghiare se produce etapizat, într-o primă fază ambiguu, iar apoi, după consolidarea regatului apostolic, devine tot mai deslușită. Inițial, instituțiile autohtone par a funcționa alături de cele apusene, adoptate de maghiari prin filiera germană.

## O PROBLEMATICĂ PATRIMONIALĂ DIN BANATUL MONTAN MEDIEVAL: DONAȚIILE REGALE DE SECOL XIV-XVI

Ligia Boldea

**Rezumat.** Stăpânirea patrimonială bănățeană, consolidată la cumpăna veacurilor XIV-XV ca urmare a măsurilor social-juridice adoptate de cei doi Angevini, a determinat evidențierea în plan documentar a unei elite sociale românești, circumscrisă cu precădere arealului Banatului de deal și de munte, ce își obține acum din partea regalității recunoșterea oficială prin acte de nouă donație asupra stăpânilor deținute *ab antiquo*, conform textului de danie. Interesante, prin prisma problematicilor pe care le-au determinat, sunt donațiile regale inițiale ce au fost efectuate de regii maghiari dar și de principii transilvăneni pe parcursul secolelor XIV-XVII, cu efecte mai mult sau mai puțin semnificative și de durată asupra sistemului funciar patrimonial bănățean. Căci într-un anume mod pot fi percepute donațiile ce i-au avut ca beneficiari pe nobilii români bănățeni, cărora nu au făcut altceva decât să le sporească patrimoniul funciar deja existent în zonă, prin acordarea de noi moșii în districtele bănățene sau în comitatele învecinate (deși acest lucru a determinat în câteva cazuri strămutarea unor familii din Banat în comitatele transilvănene), și cu totul alte consecințe au avut donațiile regale sau princiare acordate elementelor alogene, reale imixtiuni în sistemul de stăpânire bănățean (protejat de diploma privilegiată din 1457), ce au generat situații și reacții extrem de diverse, individuale sau ale comunității locale, în funcție de condițiile în care s-au efectuat acele donații, de persoana donatarilor, de obiectul donației sau de contextul temporal. O

cazuistică interesantă și variată prin prisma evoluției sale în timp, ce conturează și nuanțează un aspect semnificativ al raporturilor social-juridice instaurate între puterea centrală și comunitatea românească bănățeană, reprezentată de o elită socială ce și-a câștigat în timp un rol bine definit în această zonă situată la fruntariile sudice ale regatului maghiar, ulterior ale principatului transilvănean.

## POLITICA HABSBURGICĂ LA FRONTIERELE CREȘTINĂȚII LA ÎNCEPUTUL ANILOR 1500

Alexandru Simon

**Rezumat.** În vara lui 1506 regele Alexandru I al Poloniei a murit. Cel mai tânăr dintre frații Jagiello, Sigismund, fostul pretendent la tronul Moldovei în 1497 și succesorul lui Ioan Corvin ca duce de Glogov, Liptov și în Silezia, a fost încoronat rege. El a încheiat rapid un tratat cu fratele său Vladislav al II-lea, rege al Boemiei și Ungaria (în cazul în care acesta din urmă încă se confrunta cu provocări majore după încercarea eșuată de a-l detrona la sfârșitul anului 1505). Alianța a fost îndreptată împotriva regelui romanilor, Maximilian I de Habsburg, a cărui influență asupra lui Vladislav al II-lea a crescut în ultimele luni din cauza inamicilor ungari comuni și a slăbiciunii pe plan intern a lui Vladislav. Buda, de asemenea, a încercat să securizeze granița ei de est, respectiv flancul sudic al Cracoviei, supus presiunilor lui Bogdan III al Moldovei. Bogdan a fost dornic să răzbune înfrângerea sa din Polonia de la mijlocul anului 1505. Dar, în egală măsură, a dorit să păstreze moșiile din Transilvania și privilegiile acordate de Matia Corvin și Vladislav al II-lea tatălui său, regretatul Ștefan III. În plus, Bogdan a fost de asemenea interesat, ca și tatăl său și elita maghiară, să rămână vasal de la Buda și nu de Cracovia (în conformitate cu prevederile tratatului dintre Sigismund și Vladislav, Moldova avea să rămână stat vasal Ungariei, atâta vreme cât el și descendenții săi vor trăi). Conștient de problemele interne ale lui Vladislav și ale Habsburgilor (legăturile între Suceava și Viena au fost deosebit de puternice în ultimii ani ai domniei lui Ștefan al III-lea), deși aparent s-a abținut să intervină în treburile limba maghiară, Bogdan III urmărit soluționarea conflictului său de la frontiera cu regatul polonez.

## NU ESTE ADIAPHORON? LIMBĂ ȘI CONFESIUNE ÎN TRANSILVANIA POSTREFORMATORICĂ

Edit Szegedi

**Rezumat.** Pornind de la însemnările de calendar din 1592 despre germanizarea slujbei la Brașov, articolul de față își propune să cerceteze dacă și în ce măsură limba liturgică a fost un adiaphoron în Transilvania postreformatorică, mai precis în Biserica de Confesiune Augustană. Pe baza primelor scrieri ale Reformei, ca și a hotărârilor sinodale, s-a arătat că limba latină, ca limbă liturgică, n-a fost niciodată abandonată în totalitate. A existat însă amendamentul ca acele părți ale liturghiei care erau fundamentale din punct

de vedere doctrinar și, în primul rând, administrarea sacramentelor să se desfășoare în limba vernaculară. Limba a dobândit astfel statutul unui adiaphoron aparte care, în procesul formării confesionale, a căpătat valențele unei mărturisiri de credință.

## CONSCRIȚIA ȘI INVENTARUL BUNURILOR CETĂȚII INEU ÎN ANUL 1605

Adrian Magina

**Rezumat.** Localitatea Ineu apare menționată în documente începând cu secolul al XII-lea. La sfârșitul secolului al XV-lea s-a construit aici o fortificație care, urmare a restaurărilor ulterioare, a supraviețuit până în zilele noastre. La mijlocul secolului al XVI-lea toată zona a fost ocupată de otomani, care vor rămâne aici până la sfârșitul acestui secol. Ca urmare a ofensivei creștine din anul 1595, cetatea de la Ineu și zona adiacentă au fost recuperate de armata transilvană, menținându-se în frontierele Principatului transilvănean până în anul 1658. După un deceniu de la recuperarea sa, în mai 1605, s-a realizat un inventar al tuturor bunurilor și al armamentului existent în acel timp în cetate. Documentul, prezentat în anexă, reproduce în detaliu sistemul de fortificații, tipurile de tunuri, modul de amplasare al artileriei și al proviziilor de care dispuneau apărătorii. Cu această ocazie au fost înscrise localitățile și pământurile care aparțineau cetății, precum și veniturile sale. Este una dintre primele mărturii de acest fel privind o cetate de la frontiera Principatului Transilvaniei, oferindu-ne informații importante despre structura și modul de funcționare ale unei asemenea fortificații.

## ACAȚIU BARCSAI DE BÂRCEA MARE, ULTIMUL BAN AL LUGOJULUI ȘI CARANSEBEȘULUI (26 DEC. 1644 – 14 SEPT. 1658)

Sorin Bulboacă

**Rezumat.** Personalitatea controversată a ultimului ban de Lugoj-Caransebeș, Acațiu Barcsai, a fost amănunțit analizată pe baza mărturiilor de epocă de către I. Bănățeanul, care a pus în evidență rolul său ca stimulator al progresului cultural-religios, precum și de Ion Totoiu care a aprofundat problema dominației otomane în Banat și Crișana, într-un prim studiu despre istoria vilaietului Timișoarei. Personalitatea complexă și contradictorie a ultimului ban de Lugoj-Caransebeș, românul Acațiu Barcsai, este prezentată în contextul raporturilor politice internaționale. Importanta activitate diplomatică a banului Acațiu Barcsai este ilustrată de relațiile sale cu Țara Românească și Moldova în timpul domniilor lui Matei Bsarab, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Constantin Șerban Basarab. Diplomat de carieră, sfătuitor al principelui Gheorghe Rakoczi II a fost membru al “consiliului locumtenențial” care a guvernat Transilvania când principele a participat la campania din Polonia (1657). Câțiva bani, printre care și Acațiu Barcsai, au deținut și poziția de președinte al Tablei princiare. Banul Acațiu Barcsai a fost, de asemenea, membru al comisiei de revizuire a *Constituțiilor Aprobate*

*ale Transilvaniei* (în 1653), care garantează privilegiile celor două districte din Banat. În secolele XVI-XVII banii de Caransebeș și Lugoj au fost conducătorii vieții confesionale din estul Banatului, susținând Reforma, respectiv calvinismul. Astfel, Acațiu Barcsai a interzis construcția unei biserici catolice la Slatina Timiș în 1644 dar a susținut tipărirea unei cărți calvine în limba română.

## PREROGATIVELE JURIDICE ALE JUDELUI SĂTESC ÎN LEGISLAȚIA SECOLULUI AL XVII-LEA

Livia Magina

**Rezumat.** Analiza instituțiilor și a transformărilor pe care acestea le parcurg presupune angajarea într-o susținere a tuturor tipurilor de surse, inclusiv legislația vremii. Instituția judeului sătesc nu face excepție, iar atribuțiile celui care îndeplinește această funcție sunt prevăzute de către hotărârile legislative alături de celelalte atribuții, cum ar fi cele fiscale, militare etc.

Judele sătesc, ajutat de către jurații satului aleși dintre membrii comunității, adunați în cadrul scaunului sătesc, se constituie în prima instanță de judecată în piramida procedurii judecătorești. Acest scaun poate judeca cazuri începând cu injuriile și până la „dosare” cu o valoare de la 3 până la 12 florini, în funcție de zonă. Tot judele este responsabil cu prinderea infractorilor, hoți, tâlhari, violatori, incendiatori, acțiune la care trebuie să participe întregul sat.

## UNELE ASPECTE REFERITOARE LA MINERITUL ȘI METALURGIA BĂNĂȚEANĂ ÎNTRE ANII 1718-1726, ANALIZATE PRIN PRISMA UNOR DOCUMENTE AFLATE LA ARHIVELE CURȚII IMPERIALE DIN VIENA

Ovidiu Marinel Koch-Tufiș

**Rezumat.** După ocuparea Banatului de către Imperiul Habsburgic în anul 1718, recunoscută prin Pacea de la Passarowitz, provincia devine un domeniu al Camerei Aulice și al Coroanei, fiind organizată ca atare, condusă fiind din punct de vedere economic după principiile și premisele ideologiei mercantilismului.

Oficiul central responsabil pentru problemele economice, financiare și sociale ale Imperiului a fost Camera Aulică și Administrația teritoriului bănățean ca oficiu regional, respectiv local. Ele au acordat mineritului și metalurgiei bănățene o atenție deosebită. Organizarea acestora începe cu Decretul Camerei Aulice din 17 decembrie 1717, fiind completată cu decrete ulterioare ale aceleiași oficialități, dar și ale Administrației teritoriului bănățean.

Oficiile amintite hotărăsc măsuri drastice pentru grabnica reluare a activităților minelor și instalațiilor metalurgice existente de pe vremea turcească în Banat, dar înființează și noi mine și centre metalurgice, cu o tehnică mult mai progresistă, elaborată

anterior în alte regiuni montanistice de pe teritoriul Imperiului Habsburgic. Concomitent, oficialitățile habsburgice practică o politică sistematică de colonizare (*Impopulationspatente*), prin care aduceau forță de muncă calificată pe domeniile deficitare – provenită din acele zone ale monarhiei care dispuneau de tradiție în minerit și metalurgie. Aceștia au fost colonizați pe domeniul montanistic bănățean.

La baza lucrării de față stau documente din Arhiva Camerei Aulice de la Viena cu privire la mineritul și metalurgia bănățeană din perioada 1718-1726.

Printre ele este o descriere a lucrărilor executate în mineritul de cupru, datând din 19 august 1718, semnată de către Inspectorul montanistic superior Johann Schubert; rezultatele unor probe de laborator cu minereuri de cupru din Oravița și Maidanpek, executate de oficiul Imperial al Monetăriei din Viena și adresată Camerei Aulice în anul 1719; un document conceput de un fost contabil minier din Banat, la Viena, datat 27 ianuarie 1725, adresat guvernatorului Banatului, contele general Mercy, în care sunt prezentate planurile mai multor construcții, printre care ale unei topitorii de alamă la Oravița, a mai multor instalații industriale din Banat, care aveau ca scop realizarea unor obiective pentru valorificarea bogățiilor naturale ale Banatului; un raport al generalului guvernator Mercy, datat 25 septembrie 1725 și adresat Consiliului de Război de la Viena, unde sunt prezentate necesitatea realizării dezvoltării minelor de plumb și argint de la Dognecea și avantajele economico-financiare care ar decurge de aici. Ca bază a raportului generalului-guvernator Mercy, a servit o documentație care i-a fost adresată. Provenea de la Inspectorul montanistic superior Johann Schubert și era datată 24 septembrie 1725. Aici se subliniază avantajele dezvoltării mineritului la Dognecea, împreună cu un proiect de dezvoltare a minelor și topitoriilor, împreună cu rezultatele unor probe de laborator promițătoare a minereurilor de plumb și argint din Munții Dognecei. Am folosit, de asemenea, o hotărâre luată la Timișoara în martie 1726, cu privire la bugetul și investițiile planificate în minele de cupru și topitoriile de la Oravița și Maidanpek, la minele și topitoriile de plumb și argint de la Dognecea, la topitoriile de fier din Bocșa și la topitoriile de sticlă de la Calina din anul 1726.

Documentele mai sus menționate oferă o impresie relevantă asupra situației minelor și instalațiilor metalurgice din Banat în perioada menționată, deci despre minele și topitoriile de cupru de la Oravița, minele de plumb și argint de la Dognecea, uzinele de fier din Doman și Tilfa din apropiere de Bocșa, instalațiile siderurgice și topitoriile de cupru de la Oravița, ciocanele de forjă pentru cupru din Ciclova, topitoriile de plumb și argint de la Dognecea, despre cuptorul înalt, topitoria de fier și forja de la Bocșa, precum și despre topitoria de sticlă de la Calina. Conțin, de asemenea, informații despre mina de cupru și topitoriile de la Maidanpek din Serbia de nord, care făcea în acea vreme parte din Imperiul Habsburgic și era subordonată Administrației teritoriului bănățean.

STUDENȚI DIN BANATUL MONTAN LA ȘCOLI ȘI UNIVERSITĂȚI EUROPENE  
(1750-1850)

Dragoș-Lucian Țigău

**Rezumat.** Frecventarea unor centre universitare de către studenți și tineri din Banatul de Munte are o îndelungată tradiție, atestată încă din 1420. După anul 1718 Banatul ajunge în stăpânirea Habsburgică. Aceasta a venit cu o viziune nouă asupra administrației și o legislație care a ușurat legăturile și conexiunile acestei provincii cu valorile vest- și central europene. Până la 1850, colegiile și universitățile europene au fost frecventate de aproximativ 180 de studioși proveniți atât din șesul bănățean (11 localități), cât și din Banatul de munte și granița militară (14 localități).

În perioada studiată rolul intelectualilor devine tot mai important, dezvoltându-se în direcția statutului de meserie și funcție, deseori puse în slujba statului. Activitatea absolvenților universitari se apreciază tot mai mult sub aspectul moral și material. Frecventarea unor centre universitare din Imperiu, în special a școlilor tehnice din Schemnitz/Banska Stiavnica și de la Viena, a corespuns pe deplin dezideratelor politicii publice. Așa cum a afirmat împărăteasa Maria Tereza: „Invățământul însă este și va rămâne pentru toate timpurile o politică” (1770). Totuși au fost și încercări de a interzice frecventarea unor universități din străinătate, în special a celor protestante.

La vârful preferințelor s-a aflat Academia Montanistică și Silvică din Schemnitz, frecventată în perioada analizată de 90 de bănățeni. În capitala monarhiei au studiat 64 de tineri bănățeni, la Pesta 10 și în alte localități din Imperiu alți 5. Puțini dintre ei au avut curajul să urmeze o pregătire în regatul Baden-Württemberg, la Universitatea Stuttgart-Hohenheim sau în Regatul Saxoniei, la Leipzig – câte unul. Completarea studiilor la alte universități (*peregrinatio academica*) era puțin practică. 170 de studioși – din totalul celor 181 – au fost înregistrați la o singură școală, alți cinci au studiat într-un singur oraș (Viena, Graz sau Praga), ei urmând totuși cursurile mai multor facultăți. Doar șase dintre studenții bănățeni au practicat *peregrinatio academica*

Sub aspect documentar se remarcă biografiile studenților bănățeni, ei fiind totuși remarcați în mod inegal. Detalii despre vârsta lor, naționalitatea, religia, starea lor materială și socială sunt atât diverse, cât și incomplete. Existau familii unde concomitent sau în generații diferite erau membri cu înalte studii academice, determinantă fiind starea materială a familiei și poziția părinților. Acest fapt decidea frecventarea unor studii superioare. Încheierea unor studii academice și obținerea unor titluri academice era reușită de un număr restrâns de studenți, mai puțin de jumătate din totalul studioșilor. Cei cu studii înalte s-au manifestat și prin publicarea unor prelegeri sau lucrări științifice, dar și prin realizări deosebite în cariera postuniversitară.

Printre foștii studenți, proveniți din Banatul de munte, trebuie amintiți: feldmareșalii Theodor Seracin din Caransebeș și Alexander Guran din Borloveni, generalul Traian Doda din Prilipăț, arhiereul Nicolae Andreeveci din Caransebeș, Franciszek Masoch din Moldova Nouă, care a devenit profesor de medicină și rectorul Universității din Lemberg/Lwow. Șase studenți proveniți din familia Hoffmann au devenit ingineri și proprietari ai uzinelor siderurgice din Rusca Montană. Alți absolvenți au devenit cunoscuți ca reprezentanți ai iluminismului românesc: Paul Iorgovici din Vărădia, Constantin Diaconovici Loga din Caransebeș, Damaschin Bojincă din Gârliște, Eftimie Murgu din Rudăria.

La finalul perioadei analizate aici, frecventarea unor academii sau universități a atins maximul. Acest fenomen explică faptul că bănățenii erau considerați printre cei mai culti locuitori ai spațiului apusean al României de azi.

## RĂSCOALA ȚĂRĂNILOR BĂNĂȚENI DE LA 1737–1739 ÎN VIZIUNEA LUI VINCENTIU GROZESCU

Radu Ardelean

**Rezumat.** Vicențiu (Vincent) Grozescu (1838-1897) a fost preot, apoi arhiepiscop uniat (catolic de rit oriental) la Sânnicolau Mare și în final la Lugoj, două orașe aparținând în epocă părții maghiare a Austro-Ungariei, acum arondate județului Timiș, în vestul României.

El a fost autorul câtorva broșuri și eseuri/studii istorice publicate în ziarele românești, precum cele dedicate districtelor românești din Banat, dotate cu privilegii de autonomie în Regatul maghiar din Evul Mediu și apoi în Principatul Transilvaniei, până la cucerirea otomană (1658).

„Eliberarea” Banatului, de fapt cucerirea austriacă din 1716, însemna pentru țărani români, marea majoritate a populației, în afara câtorva mii de sârbi, reducerea la starea de șerbi ai Coroanei, nenumărate impozite, instituția monopolului pădurilor, alcoolului, pășunilor, a sării și toate abuzurile noilor coloni germani.

Acestea au fost cauzele mării răscoale țărănești din 1739 (de fapt, din 1738, chiar 1737, până în 1739) arată Grozescu într-o lucrare publicată în ziarul *Dreptatea* din Timișoara în 1894, și simpla dorință de furt și distrugere, cum susțineau istoricii germani și maghiari, după versiunea autorităților austriece, adevărații vinovați.

Considerați trădători, datorită colaborării lor cu armatele otomane – deoarece ei regretau regimul liberal al Sultanului! – răsculații au fost reprimăți cu duritate. Regimentul transilvănean al generalului Lentulus, de origine elvețiană, s-a remarcat prin tot felul de atrocități, omoruri, sate distruse, furturi violuri etc. Autorul îi condamnă de asemenea pe miliarii sârbi care au participat la represalii.

Viziunea sa istorică în ceea ce privește situația românilor este foarte pesimistă, printre atâtea dușmani, precum austriecii, maghiarii și sârbii.

Cred că acest eseu a fost util, încă din timpul său, cititorilor puțin familiarizați în epocă, adică prima parte a secolului al XVIII-lea, în Banatul „austriac”.

## UN CURRICULUM VITAE AL PATRIARHULUI IOSIF RAIACICI

Vasa Lupulovici

**Rezumat.** La secția de manuscrise de la Matiska Srpska din Novi Sad (*Rukopisno Odeljenje Matice Srpske*) există un document redactat în limba sârbă (*slovensko srbski*) care conține un *curriculum vitae* al patriarhului Iosif Raiacici. Pentru o credibilitate sporită și pentru a-și masca propriul subiectivism, autorul și-a redactat autobiografia la persoana a treia.

Documentul reprodus în Anexă, până în acest moment inedit, are relevanță atât pentru reconstituirea vieții unui ierarh al bisericii sârbe, cât și pentru istoria

evenimentelor din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Există, de asemenea, referințe asupra situației politice și interconfesionale în cadrul cărora patriarhul a fost direct implicat. De asemenea, datele asupra anului revoluționar 1848 sunt interesante datorită faptului că ele sunt expuse din perspectiva unui participant direct la evenimente. Analizând acest document putem trage concluzia că el a fost redactat în același an, la o dată ulterioară la care patriarhul a scris un alt *curriculum vitae* în limba germană, acesta din urmă fiind un document binecunoscut în istoriografie.

## CONTRIBUȚIA BĂNĂȚENILOR LA RESTAURAREA MITROPOLIEI ROMÂNE

Nicolae Bocșan

**Rezumat.** Studiul de față prezintă contribuția intelectualilor români și a liderilor politici la restaurarea Mitropoliei Române din Banat. În prima fază a mișcării de separare ierarhică din Banat liderii români s-au alăturat campaniei lui Andrei Șaguna de a se desprinde de Mitropolia Sârbă și de a restaura Mitropolia Ortodoxă Română (1849-1851). O nouă fază a acestui efort a avut loc între anii 1860-1864 când Andrei Mocioni a sprijinit separarea ierarhică pentru a restabili Mitropolia Română. Ultima fază a fost între anii 1864-1865 când organizarea Mitropoliei Române a fost în sfârșit aprobată și a început separarea, un rol decisiv având Andrei Mocioni și Vincentiu Babeș.

## FUNDAȚII, FONDURI, SOCIETĂȚI DE LECTURĂ, DONAȚII ȘI TESTAMENTE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ OGLINDITE ÎN PRESĂ (1865-1873)

Mihaela Bedecan

**Rezumat.** Fundațiile și ridicările de fundații s-au numărat printre activitățile caritabile din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, împreună cu societățile de lectură, donațiile și testamentele în favoarea bisericii. Presa a fost utilizată ca mijloc de publicitate a donatorilor. Presa nu dă multe informații despre aceste instituții de caritate și ajutorare, ci mai degrabă informații generale asupra lor. Aceste instituții au avut ca scop sprijinirea tinerilor studenți, a preoților și a bisericii. Ziarele românești oferă informații care dovedesc interesul românilor în a le sprijini. Veniturile obținute au fost folosite la formarea elitei intelectuale și eclesiastice.

## BAZELE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ALE LUMII CULTURALE CLUJENE. LEGĂTURILE INTERNAȚIONALE ALE FACULTĂȚII DE MATEMATICĂ ȘI ȘTIINȚE ALE NATURII DIN CADRUL UNIVERSITĂȚII „FERENC JÓZSEF”

Artur Lakatos



**Rezumat.** În studiul de față avem de-a face cu un subiect important dar relativ neexplorat al istoriografiei române, un subiect al relațiilor internaționale a instituțiilor culturale ale Transilvaniei, cazul particular al relațiilor internaționale ale Facultății de Matematică și Științele Naturii din cadrul Universității „Ferenc József” din Cluj în perioada 1872-1914. În introducerea studiului am încercat să reflectăm asupra începuturilor relațiilor culturale din viața intelectualității ardeleni, bazându-ne pe fenomenul de *peregrinatio academica*, pe rapoarte despre studenții ardeleni, informații despre centrele intelectuale și culturale din vestul Europei. În cea mai mare parte a studiului am prezentat cazul uneia dintre Facultățile primei universități de stat fondată la Cluj, Universitatea „Ferenc József”. Urmare a *Ausgleich*-ului și a transformării Imperiului Habsburgic în Monarhia Austro-Ungară, întemeierea unor noi structuri universitare în orașe precum Cluj, Bratislava sau Zagreb a fost considerată foarte importantă, în ideea dezvoltării și modernizării centrelor culturale din regiune. În cazul prezentului studiu, ne-am concentrat asupra unei facultăți, în mod particular asupra legăturilor Facultății de Matematică și Științe ale Naturii, bazându-ne pe material arhivistic inedit din Arhiva Națională Maghiară din Szeged. Folosind aceste referințe putem reface aproape complet tabloul realităților acelei epoci, având în vedere călătoriile profesorilor și cercetătorilor de la Universitate în scopuri științifice, profesori invitați de la alte universități la Universitatea „Ferenc József”, deplasările studenților, participarea reprezentanților Universității la evenimentele majore din viața instituțiilor similare.

## DOTAȚIA PREGĂTIRII ORTODOCȘI ROMÂNI DIN COMITATUL TIMIȘ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XIX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Alina Lioara Covaci

**Rezumat.** Preoții, ca și învățătorii confesionali, au fost plătiți la început de comunitate. Pentru preoți, pe lângă donațiile credincioșilor se adaugă uzufructul parcelei parohiale.

În 1870, Congresul Național Bisericesc a stabilit că veniturile anuale ale preoților să fie împărțite după clasă în toată mitropolia. Clasificarea parohiilor era sarcina Sinoadelor diecezane, care a numit un comitet în fiecare episcopie pentru a culege date din teren. Aceste date erau discutate, analizate în Sinoadele diecezane și de Congresul Național Bisericesc, care a votat *Regulamentul parohiilor* (1878). Acest regulament a fixat salariul pentru preot în funcție de clasa parohiei.

Preoții funcționari ai parohiilor de primă clasă au primit un salariu anual de 800 florini/an, cei din clasa a doua 600 florini/an, iar cei dintr-a treia 400 florini/an. Diaconii care au servit în parohiile din zonele rurale aveau un salariu de 400 florini/an și cei din zonele urbane aveau un venit anual minim de 600 florini.

Pentru a-i ajuta pe preoții din mediul rural, Statul acorda o subvenție anuală care era la dispoziția episcopilor. Aceștia l-au distribuit după necesități. După 1883, Statul permite, de asemenea, preoților de a cere direct ajutorul ministerului. Sumele alocate variază între 50-100 florini. Deoarece fondurile publice furnizate nu erau suficiente, Diocezele și parohiile au creat fonduri pentru a contribui la ameliorarea veniturilor clerului.

În 1898 s-a dat *Legea pentru completarea veniturilor preoților* sau „*congrua*”. Contribuția Statului la salariile preoților varia între 400-800 florini, după studiile clerului. Pentru acești bani, Statul a impus condiții: nici o parohie nu putea crea fără acordul guvernului, preotul acuzat de crime contra Statului pierdea banii, chiar dacă el era recunoscut nevinovat de Biserică. Deși această lege limitează autonomia bisericii, Congresul Național Bisericesc a acceptat ajutorul Statului.

*Articolul 3 din Legea XIII din 1909* preciza că toți preoții puteau obține contribuția de 800 florini/an cu condiția să cunoască limba maghiară. În ciuda ajutoarelor Statului pentru ameliorarea situației financiare a clerului ortodox, era dificil să-și mențină familiile cu un venit anual de 600-1000 coroane/an.

Reprezentanții clerului au remis nenumărate memorii ministerului pentru a crește ajutorul la 2400 coroane și suprimarea clasificării preoților, căci „fără clasificare este datoria preotului din oricare parohie”.

## ADMINISTRAȚIE ȘI LEGISLAȚIE ADMINISTRATIVĂ ÎN BANATUL ANTEBELIC (1860-1918)

Mihai Vișan

**Rezumat.** Rezoluția imperială din 27 decembrie 1860 a reprezentat încorporarea Banatului în Regatul Maghiar. Teritoriul său a fost împărțit în trei comitate: Caraș, Timiș și Torontal. La 9 iunie 1872 existența Ordinii Militare a fost abrogată, ultima unitate administrativă și teritorială coordonată direct de Guvernul de la Viena. Studiul nostru încearcă să elucideze evoluția administrației publice maghiare în Banat între 1860-1918, a principalelor instituții publice, a principalelor categorii de funcționari, ca și a celor mai importante documente legislative emise de Buda, în vederea subordonării administrative și politice a teritoriului Banatului.

Trebuie precizat că prin mijloace administrative, Regatul Maghiar a urmărit deznaționalizarea populației majoritare din Banat, subordonarea sa economică și culturală.

## ROLUL BĂNĂȚENILOR ÎN CADRUL „SOCIETĂȚII PENTRU UN FOND DE TEATRU ROMÂN” (1870–1914)

Valentin Sandu

**Rezumat.** În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, societățile național-culturale din Banat au pregătit condițiile specifice pentru formarea unei conștiințe naționale românești. Printre aceste societăți culturale se afla și „Societatea pentru un Fond de Teatru Român”, înființată la Deva în anul 1870.

Societatea a fost destul de larg răspândită, a acționat prin filiale și a atras intelectualii români din toată lumea satelor și orașelor bănățene, independent de

convingerile lor politice sau de religie.

Obiectivul Societății a fost promovarea limbii române, a obiceiurilor românești și a tradițiilor. S-au adunat fonduri în special pentru un viitor teatru românesc în monarhia austro-ungară.

Condițiile grele de viață și începerea primului război mondial au împiedicat formarea acestei Societăți cu un sediu central și utilizarea fondurilor pentru edificarea unui teatru românesc. Totuși, Societatea a realizat unul dintre obiectivele sale istorice, dezvoltarea național-culturală a românilor din regatul Ungariei, în așteptarea Marii Uniri de la 1918.

## UN CAZ DE SUSTRAGERE DE LA ÎNDATORIRILE MILITARE ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ȘI CONSECINȚELE SALE ASUPRA UNUI TÂNĂR BĂNAȚEAN

Vasile Dudaș, Ioan Traia

**Rezumat.** Autorii tratează în acest articol, așa cum arată și titlul, soarta tragică a unui tânăr bănățean român din Moșnița Veche.

După decretarea mobilizării generale a armatelor austro-ungare, în vara anului 1914, a intrat în vigoare legislația militară aferentă, elaborată în anul 1912. În conformitate cu această legislație privind starea de urgență, toți bărbații tineri și vârstnici care ar fi încercat să se sustragă obligațiilor serviciului militar urmau să fie aspru pedepsiți, urmare a unei judecăți sumare și scurte.

În ciuda acestei legislații draconice, valabilă pe tot parcursul primului război mondial, câțiva tineri și-au cauzat răni grele cu scopul de a deveni inapți serviciului militar.

Printre cei suspectați s-a aflat și Vichentie Iovănuț din satul sus-amintit, ca urmare a investigațiilor medicale stabilindu-se că este vinovat de automutilare. După aceea a fost arestat și deferit Tribunalului Militar din Timișoara care, într-un scurt proces, l-a condamnat la moarte prin împușcare. La scurt timp după execuție familia a fost înștiințată despre soarta sa tragică. Familia l-a exhumat și l-a înmormântat creștinește în satul său natal.

Numele său a fost înscris de către consăteni pe soclul unui frumos monument, pe lângă numele altor consăteni care, pe parcursul primului război mondial, și-au sacrificat viața, deoarece au refuzat să lupte pentru interese care erau străine poporului lor.

## MISIUNEA FRANCEZĂ DE INTERPUNERE ÎN BANAT: MARTIE – MAI 1919

Ionela Moscovici

**Rezumat.** În lunile martie–mai 1919, intervenția aliată, executată de armata franceză din Orient, s-a transformat într-o misiune militară de interpunere care, pe lângă restabilirea păcii, își asumă de asemenea un control administrativ al teritoriului Banatului.

Printre primele roluri ale misiunii sunt menținerea și restabilirea ordinii, ca și rolul de poliție internațională îndeplinit prin rechiziționarea tuturor armelor și munițiilor.

La Timișoara, principalul pol urban al provinciei, s-au configurat două centre de autoritate: unul sârbesc și un altul francez. Justificându-i acțiunile prin textul convenției de la Belgrad, sârbii au multiplicat rechizițiile care se aseamănă cu un veritabil jaf. În contextul războiului româno-maghiar care face vulnerabile frontierele stabilite prin armistițiu și ținându-se cont de tratativele de la Paris, Aliații au cerut dreptul de a ocupa tot teritoriul strategic sau spațiul de confruntare, pentru a realiza proiectul Zonei de ocupație Franceză, sub comanda generalului Léon Gaston Jean-Baptiste Farret.

La sfârșitul lunii martie se realizează transferul Diviziei 11 de Infanterie Colonială la Lugoj și noua unitate administrativă este împărțită în patru cercuri și cincisprezece circumscripții. Sub influența elitei maghiare, generalul Farret instituie câteva măsuri care provoacă reticența și nemulțumirea românilor și nesupunerea sârbilor: introducerea cenzurii asupra publicațiilor, dezarmarea unităților militare naționale, interzicerea oricăror însemne naționale, supravegherea particulară a oricărei adunări naționale sau culturale, reorganizarea jandarmeriei maghiare. Protestele ferme ale intelectualilor români au determinat înlocuirea generalului Farret.

## ACTIVITATEA EXTRAȘCOLARĂ A STUDENȚILOR DIN CADRUL ACADEMIEI TEOLOGICE DIN CARANSEBEȘ (1927-1948)

Ana Carina Babeu

**Rezumat.** Învățământul teologic de la Caransebeș a apărut în secolul al XIX-lea, prin intermedierea Institutului Teologic Diecezan și al Academiei Teologice. Academia Teologică de la Caransebeș și-a desfășurat activitatea în perioada 1927-1948, sub responsabilitatea Ministerului Educației și a Diocezei Caransebeșului, care era direct responsabilă de acesta. Contrar Institutului de Teologie, unde durata studiilor era de trei ani, în cadrul Academiei studiile durau patru ani și organiza două examene generale. Studenții proveneau atât din zonele rurale cât și urbane: Caransebeș, Lugoj, Reșița, Oravița, Timișoara, Cluj, Târgoviște. Obligațiile studenților de la teologie nu constau doar în a participa la cursuri și examene. Coordonați de profesorii lor, participau la manifestații și la o serie de evenimente politice și istorice care se desfășurau cu regularitate în fiecare an școlar. În anul 1942 s-a desfășurat cea mai mare parte a activităților școlare și religioase la care studenții teologi au putut participa, printre care se numără și conferința Astra-Caransebeș. Tot atât de importante sunt întâlnirile culturale și religioase, participarea la diferite servicii divine, implicarea în educația morală a celor de la închisoarea din Caransebeș, gesturile caritabile, munca în beneficiul comunității în timpul celui de-al doilea război mondial, participarea la diferite cursuri, tabere, excursii. În plus, pe lângă activitățile parașcolare duse în cadrul Academiei Teologice, studenții de la teologie au fost membrii Societății de lectură „Ioan Popasu”, unde s-au angajat în diverse acțiuni religioase, culturale, științifice. Activitățile realizate au fost diverse: întreținerea unei biblioteci și a unei săli de lectură, organizarea de conferințe, concerte, vizite în țară și străinătate. Grație acestui grup, ei au păstrat strânse legături cu altele

similare din țară, printre care cele de la Cernăuți, Oradea, Arad, Cluj, București. Studenții de la Academia Teologică din Cransebeș au fost, de asemenea, beneficiarii în calitate de autori ai acestor activități parascolare, lecțiile învățate având drept scop să-i ajute în munca lor de întărire a legăturii dintre om și divinitate.

ORDINUL CĂLUGĂRIȚELOR BENEDICTINE DE „SF. LIOBA”  
ACTIVITATEA LOR ÎN TIMIȘOARA  
(1929-1948)

Claudiu Sergiu Călin

**Rezumat.** Ordinul benedictinelor de Sfânta Lioba, o ramură tânără a mării familii a ordinului benedictin, a fost înființat în Germania de Maica Maria Benedicta Foehrenbach (1883-1961) și de Maica dr. phil. Hildegardis (Liselotte) Wulff (1896-1961), luând ființă în anii 1920-1921. Maica Hildegardis Wulff venise pentru prima dată în 3-7 ianuarie 1928 la invitația diecezei și a Societății pentru Opere Sociale (Maicile Sociale) la Timișoara, pentru a susține prelegeri publice la „Banatia“. Un mare promotor al acestui ordin nou în Banat a fost prelatul Franz Blaskovits, precum și deputatul Dr. Franz Kräuter, nu în ultimul rând și episcopul dr. Augustin Pacha.

Ordinul a fost în mod oficial prezent în Banat începând cu anul 1929, dar cele mai multe cercuri de fete și femei din dieceză au fost înființate personal de către Maica Hildegardis Wulff. A călătorit mult prin toată provincia și a contribuit esențial la introducerea unor idei noi sociale și pedagogice creștine în această regiune. A înființat prioratul benedictinelor de Sf. Lioba pe strada Coroana-de-Oțel din sectorul II al Timișoarei (Elisabetin), a înființat o Școală Populară Superioară de Fete, un ambulatoriu pentru nașteri, așa-numitul „Annaheim“ (Căminul Sfintei Anna), o grădiniță, un cămin pentru bătrâni. Ca rezultate ale activităților ei și ale maicilor de la ordinul benedictin Sf. Lioba, dar și a diecezei de Timișoara se mai pot aminti următoarele instituții: „Veronika-Werk“, Internatul „Norbertinum“ de la Sibiu/Hermannstadt și, mai târziu, după cel de-al doilea război mondial, „Kinderhilfswerk“ (Institutul de ajutorare a copiilor) și „Heimkehrerhilfswerk“ pentru ajutorarea unor șvabi bănățeni fugiți din Iugoslavia în fața terorii partizanilor lui Tito și pentru refugiații din Basarabia și din Transnistria. A înființat și reviste pentru tineret și pentru femei sau fete, toate având ca editoare maicile benedictine, cum ar fi: „Frau-Glaube-Volk“ (cu subtitlul „Ein Frauenblatt“), „Der Ruf“ (continuator a lui „Jugendfreund“ – Revista Asociației Tineretului Catolic German), cărora le-a urmat după anul 1936 și revista „Teppich“. A organizat tabere de vacanță pentru fete, sărbători ale fetelor, zile ale tineretului, zile ale femeilor, toate bucurându-se de prezența unor cunoscuți clerici ai vremii, priori, stareți, capitulari ai Domului din Germania, care erau prezenți și cu prelegeri pe diverse teme, actuale la acea vreme.

Desființat cu brutalitate de statul comunist în anul 1949, cele 30 de maici au fost obligate să-și părăsească peste noapte căminul și mănăstirea. Tot ceea ce edificaseră și creaseră timp de 20 de ani binecuvântați de activitate a fost naționalizat sau risipit. Maicile au fost obligate să se întoarcă în sânul familiilor lor, unele dintre ele primind permisiunea de a se întoarce în Germania. Stareța ordinului, Maica Hildegardis, a păstrat

comunitatea intactă prin întâlniri secrete. A rămas la Timișoara și a locuit împreună cu o maică în chirie, trăind din salariul unei organiste în Mehala și din ore particulare. Pe 18 august 1950 a fost arestată și, împreună cu maica Patrizia Zimmermann acuzată de trădare de țară, de spionaj pentru Vatican și pentru Statele Unite ale Americii precum și pentru propaganda nazistă, iar în data de 19 februarie 1952 a fost condamnată de Tribunalul Militar de la București la 25 de ani de pușcărie și la muncă silnică. Maica Hildegardis a fost închisă pe rând în închisorile de la Timișoara, București, Jilava, Mislea, Miercurea Ciuc, Brașov și Văcărești.

În data de 31 mai 1959 maica Hildegardis Wulff împreună cu maica Patrizia Zimmermann, capitularul Domului Josef Nischbach și cu fostul deputat al șvabilor bănățeni în Parlamentul de la București, dr. Franz Kräuter, a fost obligată să emigreze în Germania. Au fost schimbați, pe data de 1 iunie 1959, cu doi spioni români. Astfel, patru foști condamnați politic din Romania au sosit în Casa de baștină a benedictinelor de Sf. Lioba, la Freiburg-Günterstal. Maica Hildegardis Wulff și-a reluat activitatea în anul 1960 și a călătorit în Canada și în America de Nord. Acolo s-a întâlnit în mod special cu șvabi bănățeni emigrați din Romania și Iugoslavia, dar și cu șvabi dunăreni din alte țări ale Europei de Est. A decedat în data de 20 octombrie 1961 la ora 16, răpusă de cancer, fiind înmormântată pe 25 octombrie în cimitirul benedictinelor de la Freiburg-Günterstal.

## ACTIVITATEA SPORTIVĂ ÎN JUDEȚELE CARAȘ ȘI SEVERIN ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Laurențiu Ovidiu Roșu

**Rezumat.** Activitatea sportivă constituie, în zilele noastre, o componentă importantă a vieții cotidiene.

În prezentul material am încercat să reconstituim, plecând de la documente de arhivă, câteva aspecte privitoare la manifestările sportive din prima jumătate a secolului XX, în arealul județelor Caraș și Severin. Am identificat cluburi și manifestări sportive de la sfârșitul secolului al XIX-lea, precum clubul de popice de la Ocna de Fier, și am constatat că sporturile erau practicate îndeosebi în mediile urbane, în special în centrele industriale. Trebuie amintite aici cluburile constituite pe lângă Uzinele Ferdinand, Uzinele din Topleț, cât și Uzinele de Fier și Domeniile Reșița.

Ne-am oprit asupra tentativelor de a răspândi sportul – îndeosebi fotbalul – în mediul rural, trecând în revistă organizarea comitetelor la nivel de comună sau de județ și am scos în evidență localitățile unde acest sport era practicat.

În egală măsură am acordat o atenție sporită curselor de automobile, pescuitului sportiv, tirului, șahului și tuturor activităților sportive ale cluburilor, precum și colaborării cu federația Societăților de Sport din România sau cu Oficiul Educației Fizice și Sportive, chiar și repartiției de terenuri aferente și influenței vieții politice asupra manifestărilor sportive.

Plecând de la aspectele prezentate, am încercat să creionăm tabloul unei vieți sportive intense în mediile urbane și mai degrabă timide în cele rurale, completând

tabloul complex al istoriei județului Caraș-Severin în prima jumătate a secolului al XX-lea.

## NOI ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII PARTIDULUI NAȚIONAL-POPULAR ÎN BANAT ÎN ANUL 1946

Radu Păiușan

**Rezumat.** Fondat în ianuarie 1946, Partidul Național-Popular a fost – de la început, în calitate de descendent direct al Uniunii Patrioților – bine reprezentat în cabinetul prezidat de Petru Groza, dispunând de patru ministere și de un subsecretar de stat. Acest partid trebuia să înregistreze – în beneficiul comuniștilor – păturile mijlocii ale populației, adică funcționarii publici și privați, meșteșugarii, comercianții, industriașii și intelectualii, fapt îndeplinit parțial, deoarece, pe de o parte, era considerat – de către populație – ca un satelit al Partidului Comunist, iar de altă parte, intelectualii de mare valoare erau înscriși în partidele tradiționale.

Iată motivul pentru care organizația național-populară din județul Timiș-Torontal a găsit cu greu un președinte, în ciuda ofertelor făcute diferitelor personalități marcante din domeniu politic, economic și cultural din Banat.

Totuși, militanții săi au depus o activitate organizatorică intensă, deoarece partidul controla administrația județului, prin intermediul prefectului și a subprefectului și, de asemenea, în mai multe comune și orașe bănățene național-popularii dețineau funcțiile de pretor, primar, notar și alte funcții economice, culturale și spirituale. Dar acest început, inițial bun, a fost eclipsat de relațiile cu alte partide din Frontul Național-Democrat, îndeosebi cu Partidul Comunist, care l-a constituit în calitate de partid satelit și, în consecință, el nu voia ca acest partid satelit să devină prea influent.

Prin intermediul diverselor intervenții la adunările național-popularilor se evidențiază cei care erau de bună credință, cei care își urmăreau doar propriul interes, ca și simplii oportuniști.

## CONFRUNTĂRI ÎNTRE PUTERE ȘI OPOZIȚIE ÎNAINTEA CAMPANIEI ELECTORALE DIN 1946

Viorel Bălțoi

**Rezumat.** Sfârșitul celui de-al doilea război mondial și negocierile diplomatice de la Paris nu vor schimba prea mult situația politică din România, care a rămas sub ocupația aliatului său, URSS. În 1946, situația din sud-vestul țării era aceeași ca pe întregul teritoriu național, impusă sub controlul Moscovei. Partidul Comunist din România și celelalte partide politice care constituiau Frontul Național Democrat (FND) erau susținute, în contextual schimbării politice majore în favoarea lor, de diferite personae și organizații ce contribuiseră la consolidarea noii Puteri. Unul dintre exemple îl constituie

George Tătărăscu, cel care mai tâziu se va confrunta cu regimul totalitar sovietic impus în România.

Deși data alegerilor nu fusese stabilită, confruntările politice dintre guvern și opoziție erau din ce în ce mai numeroase în regiunea Banatului. De exemplu, reprezentanții partidelor de guvernământ coordonează distrugerea tipografiilor „Matei” din Timișoara și „Corvin” din Reșița, angajații sunt amenințați și acuzați de colaborare cu „partidele tradiționale”, Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc.

În februarie 1946, sediul organizației Partidului Național Țărănesc-Maniu din Arad este devastat, membrii săi sunt bătuți și fostul senator Boțioc Alexe decedează.

În zona Banatului, dezbaterile politice erau sever supravegheate de agenții guvernului, așa cum era și presa „partidelor tradiționale”. „Vestul”, ziar aparținând Partidului Național Țărănesc-Maniu, a fost interzis în județul Timiș-Torontal. În 5 mai 1946, autoritățile controlate de Partidul Comunist și de Frontul Plugarilor, cu sprijinul lui Teohari Georgescu, ministrul internelor, au organizat la Arad una dintre cele mai mari acțiuni împotriva PNTȚ-Maniu. Cele mai importante căi de acces în oraș au fost blocate cu căruțe pentru a împiedica un congres al partidului, ce urma să aibă loc în oraș. Au avut loc violențe soldate cu răniți și un mort. Incidente similare au avut loc și în alte părți ale Banatului. La Ciacova, de Ziua Națională (10 mai), au avut loc confruntări între reprezentanții autorităților locale și cei ai FND. Intervenția jandarmeriei a prevenit ajungerea la violențe. Confruntările dintre guvern și opoziție au continuat până la alegerile din 19 noiembrie, când a fost atins „vârful” violenței.

#### ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA ORGANIZAȚIEI JUDEȚENE TIMIȘ-TORONTAL A PARTIDULUI NAȚIONAL ȚĂRĂNESC DIN ANII 1944–1946, CONSEMNAȚE ÎN ARHIVELE C.N.S.A.S.

Vasile Rămneanțu

**Rezumat.** În acest studiu vom prezenta și analiza o serie de documente din Arhivele C.N.S.A.S. referitoare la activitatea organizației județene Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc, desfășurată între anii 1944–1945.

În perioada aici analizată, organele Ministerului Afacerilor Interne, în special Siguranța, au supravegheat cu o atenție specială activitatea desfășurată de organizația județeană Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc. Astfel, documentele cercetate conțin informații asupra reorganizării sale după 23 August 1944, programului partidului, a discuțiilor care aveau loc în ședințele sale, asupra modului în care a pregătit campania electorală pentru alegerile parlamentare din noiembrie 1946 arătând, de asemenea, disensiunile dintre unii conducători privind politica de alianțe a partidului și nemulțumirile generate de falsificarea alegerilor parlamentare.

S-au consemnat, de asemenea, primele acțiuni ale comuniștilor de a schimba, uzând de forță, factorii conducători ai unor instituții administrative și de a lua în stăpânire obiectivele industriale din Timiș-Torontal. Astfel, șeful organizației național-țărănești din plasa Deta reclama că elemente stângiste, aparținând minorităților maghiare, germane și sârbești, având sprijinul pretorului acestei plase, au alungat de la conducere primarul și



viceprimarul. Pe de-altă parte, muncitorii maghiari, sârbi și germani și câțiva români de la Fabrica de placaj au solicitat interzicerea oricărui control din partea administrației acestei întreprinderi, demisia administratorului, amenințând cu alungarea acestuia dacă cererile lor sunt ignorate.

Conform autorităților, la organizarea manifestației pro-monarhiste de la Timișoara, din 8 noiembrie 1945, un rol important l-a avut Partidul Național Țărănesc.

Autoritățile Ministerului Afacerilor Interne au încercat identificarea autorilor manifestelor anticomuniste, antiguvernamentale și favorabile Partidului Național Țărănesc (după acestea unele fiind elaborate și răspândite de organizația național țărănească), manifeste care cereau alegeri libere. În acest sens, Siguranța a efectuat o percheziție la sediul acestui partid din Timișoara, confiscând mașina de scris pentru a verifica dacă aceste manifeste au fost multiplicare la aceasta, dar rezultatul a fost negativ.

S-a deschis de asemenea un dosar penal pentru unul dintre conducătorii importanți ai aceste organizații județene, propunându-se internarea sa într-un lagăr de concentrare, căci era considerat un element reacționar.

Documentele surprind legăturile dintre colonelul american Franklin Stewens, reprezentantul în România al Young Men Christians (Y.M.C.A.) și liderii național țărăniști ai organizației județene Timiș-Torontal, autoritățile considerând că scopul său era acela de a educa tineretul studios într-un spirit anticomunist. Conducătorii acestei filiale, liderii național liberali și cei social democrați (facțiunea Titel Petrescu) au remis, prin intermediul lui Coriolan Băran, președintele filialei bănățene a Y.M.C.A., un memoriu reprezentantului american în care denunțau toate abuzurile și ilegalitățile comise de către autorități și reprezentanții Blocului Partidelor Democratice în timpul campaniei electorale.

Existau, de asemenea, informații despre constituirea de secții pentru tineretul național țărănesc pe lângă organizațiile județene, dovedindu-se necesară pentru autoritățile comuniste identificarea liderilor lor. În acest sens, sunt puse în evidență întrevederile avute de Coriolan Băran cu conducătorii organizației județene Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc pentru a pune la punct programul de activitate al tineretului național țărănesc, inclusiv pentru tineretul din mediul rural care nu avea nicio încadrare politică, considerat de asemenea reacționar, căci acesta prevedea educarea acestora într-un spirit democratic și, din punct de vedere profesional, să fie buni agricultori (adică fermieri capitaliști).

Analiza acestor documente arată în mod clar că România, în perioada studiată, se îndrepta din ce în ce mai mult către un regim autoritar, organizația județeană Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc fiind forțată să își desfășoare activitatea în condiții extrem de dificile, inexistente într-un regim cu adevărat democratic.

## ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA MINORITĂȚII CEHE DIN JUDEȚELE CARAȘ ȘI SEVERIN (1944-1948)

Eusebiu Narai

**Rezumat.** Conform datelor privind populația, în aceste județe românii formau majoritatea, având ocupații diverse. Germanii au fost colonizați în secolul al XVIII-lea și erau considerați un factor de stabilitate în Banat, astfel că au devenit principala minoritate la sfârșitul secolului al XIX-lea. Au fost influențați de mișcarea condusă de Fritz Fabritius și de integrarea în Grupul Etnic German, „Dodt und Donauland”. Maghiarii erau considerați cel mai nou element etnic din Banat. După Marea Unire, influența lor a scăzut. Între 1944 și 1948 autoritățile au supravegheat activitatea maghiarilor, considerată ca fiind în contradicție cu politica statului. Maghiarii s-au reunit în organizații politice, așa cum a fost Madosz. Sârbii s-au stabilit aici în secolele XV-XVIII. S-au dovedit a fi buni agricultori, soldați și negustori. Sârbii au început un proces de influențare a întregii populații a Banatului. Cronicile recunosc prezența evreilor în Banat, pentru prima dată, la începutul secolului al XIII-lea. Ei sunt cei care inițiază mica industrie, comerțul și activitățile de presă. Țigani au fost menționați pe teritoriul Banatului, pentru prima dată, în secolul al XV-lea. Au fost eliberați din sclavie la mijlocul secolului al XIX-lea, aveau un nivel educațional redus, dar după cel de-al doilea război mondial, discriminarea lor a încetat oficial. Cehii au fost colonizați în Banat în perioada secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Ocupațiile lor au fost cele în domeniul forestier, al mineritului și altele. Ucrainenii s-au stabilit în zonă la sfârșitul secolului al XIX-lea, ca muncitori forestieri. Au contribuit la construirea căii ferate Caransebeș-Reșița în 1932. Slovaci au ajuns în Banat în perioada secolelor XVIII-XIX, ca urmare a colonizării maghiare. Din nefericire, deținem puține informații privind alte minorități, cum ar fi: croații, italienii, rușii, polonezii, turcii și altele. Ca să rezumăm, relațiile dintre aceste elemente etnice au fost îndeajuns de bune și au subliniat nivelul înalt de civilizație și toleranță al zonei Banatului.